

LANDBOUW IN PERSPECTIEF VAN RUIMTELIJKE ORDENING

Bareld van der Ploeg

De Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening is eindelijk uitgekomen. Hierin lijkt niet de landbouweconomie het zwaarst te tellen, maar de invloed van de landbouw op de natuur en de leefomgeving van burgers in een stedelijk land. Er is veel aandacht voor vormen van landbouw die extra belastend zijn voor natuur en leefomgeving (intensieve veehouderij en glastuinbouw) of die juist vriendelijker zijn dan de doorsnee grondgebonden landbouw (biologische landbouw). Bij de traditionele landbouw gaat het vooral over bedrijfsystemen die extra vriendelijk of onvriendelijk zijn voor Ruimtelijke Kwaliteit. De Nota klinkt bezorgd waar het gaat over Industriële Melkveehouderij waarbij koeien uit het landschap verdwijnen. De toon is hoopvol waar het gaat over het 'natuurgerichte bedrijfssysteem': 'De voordelen van dit systeem zitten in de productie van agrarische natuurwaarden en het behoud van een karakteristiek landschap. Het systeem zal zich sterk moeten profileren, omdat het afhankelijk is van de bereidheid van de samenleving om hier extra voor te betalen.'

Trendbreuken in de landbouw

Vanuit economische krachten zijn een aantal ontwikkelingsfactoren aan te duiden die kunnen leiden tot trendbreuken in de ontwikkelingsrichting van de landbouw. In een beschouwende analyse zijn 4 potentiële trendbreuken en hun oorzaken en gevolgen in beeld gebracht. Het gaat daarbij achtereenvolgens om de trendbreuken specialisering op zuivel, boeren zonder land, bastion van veiligheid en als laatste om de verbrede inkomensbasis.

Specialisering op zuivel

De veroorzaker van deze trendbreuk (trigger) ligt ver van huis: er ontstaat een sterk groeiende wereldwijde koopkrachtige vraag naar voedsel voor mens en dier. De Nederlandse landbouw kiest voor vergaande specialisering op zuivel. Mede daardoor blijft landbouwgrond schaars en dus duur. De gespecialiseerde melkveehouderij is belangrijk voor de handelsbalans vanwege een omvangrijke export (veel meer dan nu), en wordt beloond met een planologische bescherming. Dit geldt speciaal voor gebieden met goede omstandigheden voor het verbouwen van voer. Het behouden van weidebouw in het Groene Hart is afhankelijk van het benutten van specifieke deelmarkten voor zuivel (bijvoorbeeld biologisch). In traditionele akkerbouwgebieden verbouwt men krachtvoer ook voor 'immigrerende' veehouders van elders. Het Nederlands landschap blijft op veel plaatsen overwegend agrarisch.

Boer zonder land

De trigger is de groeiende kloof tussen wat grond waard is in het agrarische productieproces (binnen een context van mondiale competitie) en de waarde als object voor belegging of speculatie. Hierdoor vindt een ontkoppeling plaats van grondeigendom en grondgebruik. De huidige boer op een eigen gezinsbedrijf raakt op de achtergrond ten gunste van de *footloose* agrarisch ondernemer die land huurt van particuliere en institutionele beleggers.

Cultuurlandschappen die zijn gevormd door het gezinsbedrijf met een kenmerkende mix van boerderijen, schuren en stallen, erfbeplantingen, houtwallen en open landbouwpercelen, kunnen op den duur alleen als monument worden behouden; de economische basis eronder verdwijnt. Zoals ook het heidelandschap is vergaan.

De landbouw zoekt de plekken op waar productieomstandigheden optimaal zijn, vooral lettend op mogelijkheden voor schaalvergroting. Doordat deze mogelijkheden in Nederland beperkt zijn, verhuist veel plantaardige bulkproductie naar het buitenland. Per saldo komt dus vrij veel grond vrij voor andere functies, zoals grote eenheden natuur en landelijk wonen. Deze trendbreuk biedt kansen voor beleggers met ideële doelstellingen, met name ten bate van natuurvriendelijke en stadsvriendelijke landbouw.

Bastion van veiligheid

De trigger van deze trendbreuk is de huidige ongerustheid over voedselkwaliteit. Deze ongerustheid wordt dominant voor de landbouwontwikkeling, waarbij onder andere 'regio Nederland' zich weet te profileren als een bastion van veiligheid. Gevolg is een segmentering van de interne EU-markt in veilige en minder veilige markten. Een soort 'interne landbouwmarkt van meer snelheden' dus.

Voedselvoorziening moet transparant zijn. Grondgebonden landbouw in een 'leesbaar' landschap (koeien in de wei) krijgt een pré, net als zelfvoorziening in voer. De trend naar steeds voortschrijdende regionale specialisatie wordt omgebogen: de gemengde landbouw (uitgangsmaterialen, akkerbouw, veevoerproductie en veehouderij) op bedrijfs-, lokaal of op regionaal niveau beleeft een wederopstanding. De beschermende functie van restrictief RO-beleid voor de landbouw wordt eerder versterkt dan opgegeven. Wat onveilig is of lijkt, wordt geweerd uit het agrarisch gebied.

Verbrede inkomensbasis

De hoge productiekosten vormen de aanleiding voor de vierde potentiële trendbreuk. Deze maken het onmogelijk om een gezin met een landbouwbedrijf te onderhouden. Verbreden van de inkomensbasis als overlevingsstrategie wordt dominant. Hierbij kunnen twee varianten ontstaan. Ten eerste het uitgekilde eenmansbedrijf, waarbij iemand in het gezin een externe voltijd baan heeft, en ten tweede het nevenbedrijfsbedrijf, waarbij niemand voltijds op het eigen bedrijf werkt.

Deze ontwikkeling bepaalt het eerst het beeld in de meest verstedelijkte gebieden, vanwege de hoge grondprijzen en de mogelijkheden tot inkomensverwerving buiten de landbouw. De bestemmingstitel 'Landbouw' kan uiteindelijk zelfs uit bestemmingsplannen verdwijnen. De woon- en recreatiefunctie krijgt de overhand in het voormalige agrarisch gebied. Voor grote delen van Nederland wordt de landbouw dan vervangen door extensief tuinieren en ander particulier groenbeheer.

Meer informatie:

Alterra Rapport 113: *'Trendbreuken in de landbouw: achtergrondrapport project VIJNO-toets van het Milieu- en Natuurplanbureau ten behoeve van de Vijfde Nota Ruimtelijke ordening.'*